

माध्यमिक स्तरावरील पर्यावरण शिक्षणासाठी उपयुक्त कार्यक्रमाची निर्मिती करुन त्यांची परिणामकारकता तपासणे.

डॉ. कविता साळुंके,
नाशिक.

1) प्रास्तविक :

पर्यावरण शिक्षण संदर्भात ३० मार्च १९९३ रोजी महाराष्ट्र शासनाने एक जी.आर काढला. त्यात सन १९९० – २००० या शैक्षणिक वर्षापासून ५ वी ते ९ वी च्या शालेय अभ्यासक्रमात 'पर्यावरण' हा स्वतंत्र शालेय स्तरावरील विषय म्हणून समाविष्ट करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला. त्यासाठी स्वतंत्र पुस्तके न देता शिक्षकांनी हस्तपुस्तिका व उपक्रमांद्वारे हा विषय शिकवावा, असेही सूचित करण्यात आले. उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांत पर्यावरण विषयक जाणीव-जागृती निर्माण करावी. त्यासाठी शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांची चर्चासत्रे, स्पर्धा, निबंधलेखन स्पर्धांचे आयोजन करावे आणि पर्यावरण विषयक स्थळांना भेटी द्याव्यात असेही सूचित करण्यात आले. या विषयाची अंतिम परिक्षा न घेता संपूर्ण वर्षातील मूल्यमापनाच्या आधारे विद्यार्थ्यांना श्रेणी द्यावी असेही सूचित केले. त्यासंदर्भात शासनाने काही उपक्रमांची सूचीही प्रसिध्द केली. त्यात १२ उपक्रम दिले. ते पुढीलप्रमाणे होते.

- १) वृक्षारोपण उपक्रम, 'एक मूल एक झाड' या तत्वावर दाखविणे.
- २) पर्यावरण शिक्षण विषयक दिन साजरा करणे. त्यात २१ मार्च (जागतिक वनदिन), २२ एप्रिल (वसुंधरादिन), ५ जून (जागतिक पर्यावरण दिन), १ ते ७ ऑक्टोबर (वन्यजीव सप्ताह), १९ नोव्हेंबर ते १८ डिसेंबर (राष्ट्रीय जागृती महिना) हे दिवस देण्यात आले.
- ३) प्रभात फे-या व पर्यावरण दिंडया काढाव्यात.
- ४) सहली व पर्यावरण पदयात्रा काढणे (यात साखर कारखाने, सूत गिरण्या इ. ना भेटी)
- ५) पर्यावरण विषयक प्रदर्शने
- ६) पर्यावरण बचाव उपक्रम. यात - होळी (लाकडे बचाव), दिवाळी (फटाके कमी वाजवा), जत्रा (प्राणि हत्या बंदी), नागपंचमी (सर्प हत्या बंदी) इ.
- ७) पर्यावरण विषयक नाटक कलापथक सांस्कृतिक कार्यक्रम
- ८) प्रश्नमंजुषा – चर्चासत्र व निबंधस्पर्धा
- ९) विज्ञानजत्रा

- * व्याख्यानामुळे विद्यार्थ्यांच्या पर्यावरण जाणिवेत वाढ होते.
- * चित्रस्पर्धेद्वारे पर्यावरण शिक्षणाबाबत विद्यार्थ्यांची जाणिव-जागृती वाढते.
- * व्याख्याने व चित्रस्पर्धा यांचा विद्यार्थ्यांच्या पर्यावरण विषयक दृष्टिकोनात काहीही फरक पडत नाही.

थोडक्यात

पर्यावरण संदर्भातील आजची परिस्थिती पाहता शालेय स्तरावर याबाबतची जाणिव जागृती अत्यंत महत्त्वाची ठरते. त्याचा विचार आपण शिक्षण प्रशिक्षणातही करायला हवा. ज्यामुळे शालेय स्तरावरील पर्यावरण शिक्षणाकडील दुर्लक्ष दूर होऊन शिक्षक, विद्यार्थी व पालक सर्वांमध्ये ती जाणिव जागृती निर्माण होऊ शकेल. पर्यावरणाचा असमोतल निर्माण करणारे आपणच शाळेच्या माध्यामातून पर्यावरण समतोलास कारणीभूत व्हायला हवे. विविध संशोधनांआधारे पर्यावरण शिक्षणास उपयुक्त आशय, कार्यवाही, मूल्यमापन यासंदर्भात नवनवीन भर टाकायला हवी. धन्यवाद!

संदर्भग्रंथ सूची –

- 1) Best, John. W. & Khan, J.V.(2006) Research in Education (9th Ed) New Delhi : mank Publication PV+ L+d.
- 2) Buch, M.B. (1983 – 92). All Survey of Research in Education New Delhi : National council of Education Educational Research & Training.
- 3) Sharma B.N. (1997). Environmental. Education Agra Wiley Eastern Ltd.
- 4) Mauro Suzan. (1992). Environment and we UK McGraw – Hill Publishing.

GOEIIRJ